

Benyovszky Krisztián: Fordított névsorolvasás. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, 2025, 196 p.

Benyovszky Krisztián könyve a fordítás- és irodalomtudomány, illetve az irodalmi szövegekre applikált névtan tartományaiban mozgó esettanulmány-sorozat, melyet az onomasztikai aspektus dominanciája szervez monografikus egységbe. A párbeszédcentrikus tudományközi értelmezési stratégiák a magyar, cseh és szlovák szövegek világában bontakoznak ki. Ez a párbeszéd nem pusztán módszertani értelemben interdiszciplináris: a műfordítások és a vizuális reprezentáció vizsgálatának bevonásával eleve többvegyértékűvé válik, s így a kulturális hagyományok kereszteződése révén speciális mentális mintázatok kirajzolódására is felfigyelhetünk. Az elméleti keret kiindulópontjának a paratextualitás-elmélet (mely Genette alapvetéséből táplálkozik), az alkalmazott névkutatás és a műfordítás-elméletek hármas metszéspontja mutatkozik. A szerzői név helyzete a fordításban, az álnévhasználat, a rejtőzködő, variánsokban megsokszorozódó névváltozatok, a márkanévvé váló írói nevek és az intertextuális viszonyok felülértékeléséből fakadó névadási stratégiák vizsgálata mindössze néhány alapvető szempont, melyek köré ez a könyv kreatív olvasatokat teremt. Névszemiotikai tájképek bontakoznak ki a szemünk előtt, melyek irodalmi tájakat rögzítenek szokatlan perspektívából. Ezt a szokatlanságot fokozza a populáris kultúra bevonásának intenzitása is, melyben szemmel láthatólag intenzívebbnek tűnik a nevekkal üzőtt játék, látványosabbak a szerzőtulajdonítási és önreprezentációs technikák, a funkciók célelvűsége pedig gyakorta közvetlenül a jelhordozók materiális tulajdonságaihoz igazodik.

A *Hamis orosz klasszikusok szlovák kivetelben* című tanulmány az irodalmi névfétis és misztifikálás remek példája: Daniel Majling olyan könyvtárgyat hoz létre, melyen kiütkeznek a

„hamisság jelei”, ugyanakkor a posztmodern irodalmi kánonkorrekciós játéknak is részévé válik, ráadásul a „fordításantológia” fordítása cseh és lengyel fordításban is tovább generálja önmagát. A nagyobb irodalmi kontextusba ágyazott szöveg ereje is megsokszorozódni látszik, melyhez a fordítás mint kitüntetett kultúrákövetítő aktus becse is hozzájárul.

A nyelvekkel üzőtt játék és a magyar nyelvi intarziák metafikciós térbe kerülnek Petr Rákos regényének elemzésekor is, ráadásul a töredékessé lett, spekulatív történetírói gyakorlat a manipuláció nyelvi és vizuális aspektusait is játékba hozza. A szöveg befogadását a meta-poétikai önreflexivitás jelenléte is bonyolítja, és árnyalja a magyar nyelvű intarziák poétikai szerepének funkciólehetőségeit. A névasszociációs mobilizálás és a történelmi referencialitás kép-lékennyé tétele és a számos spekulatív magyarázat a regény groteszk poétikai vonulatának tartópillérivé tehető. A nyelvek, a stílusok karnevalizálódása több elemzésül választott mű sajátossága: Koloman Kocúr esetében (a *Sracia zbraň* című groteszk regény kerül górcső alá) a karnevalizálás a test alapfunkcióit is érinti, s ez szinte bevonzza a bahtyini olvasat sikerességét az értelmezői gyakorlatban.

Tózsér Árpád *A kódváltás pragmatikája* című, antológiadarabbá vált költeményének elemzése a könyv egyik legbravúrosabb szövege, mely a versben szereplő nyelvi tünetegyüttes értelmezésekor kilép a korábbi, kétnyelvűség-konceptió-tipológiákra fókuszáló elemzések narratívájából, és a nyelvromlás dokumentálásaként megjelenő láttelet-szemléletet elhagyva, az identitás kiterjesztésének pragmatikáját is részben mozgósító, poétikai fókuszú elemzést kínál. Benyovszky maga fordítja szlovákra a költeményt, hogy láthatóvá tegye a nyelvi tünetegyüttes, a kódváltás működését a fordítás aktusában, s ebben a kreatív üzemmódban tapasztalja meg a nyelvi működés, a nyelvi kompetencia lehetőségeit, de a versműködés, a poétikai megvalósítás és a tárgyzelzés tech-

nikáit egymásba játszó verssszerveződés energiaáramlását is, amit a fordító-elemző poétikusan a „szövegek és szövetek csereberéjének” nevez.

A szoros olvasás technikáinak ragyogó példaként tekinthetünk az Örkeny egyperceseiinek szlovák fordításairól írt dolgozatra is, mely a kódváltás során bekövetkező fordítói döntések és a név poétikai, kulturális, történeti kisugárzása közti viszonyokat tárja fel. Az irodalmi, zenei allúziók hálózatába ágyazódó szövegek átültethetősége már a látszólagos mikrokomponensek esetében is összetett kódváltási stratégiákat mozgósít.

Külön blokk foglalkozik a krimi műfajához kötődő onomasztikai kihívásokkal: a „tetten ért nevek” csak retorikailag kerülnek az üldözött bűnöző vagy a tettes pozíciójába, a névhasználati stratégiák változatossága és találékony-sága inkább gyönyörködtet, mint elrettent. A krimisé mák és a név kapcsolatrendszerében az álnevek, a névtelen levelek, a szereplői alak-mások, a játékos önreprezentációk, a neveknek tulajdonított szimbolikus funkciók, az intertextuális hálózatokba illeszkedő identifikációs játékok olyan gazdag rendszert sejtetnek, mely egyszerre kötődik a műfaji sajátosságokhoz és a kreatív poétikai szövegformáláshoz. A műfaji nyomvonalú névadási stratégiák vizsgálatához a szerző keresve se találhatott volna kézenfekvőbb zsánert, ugyanakkor folyamatosan tudatosítani kell, hogy a krimi korántsem konstans műfaji paraméterekkel rendelkező narratíva, s hogy a névhasználati opciók izgalmas eltéréseket mutatnak pl. a skandináv vagy a gyermek-krimi alműfajaiban.

Hercule Poirot irodalmi átváltozásait mutatja be a *Névtorzítás és alakpárhuzam a krimi irodalomban* című fejezet Baráth Katalin, José Carlos Somoza, Josef Škvorecký műveiben. Az alakpárhuzam felbukkanása a különböző intenzitású jellemkonstans ellenére a név torzulásával jár együtt: Barátnál Hercule Poitor, Somozánál Héraklész Pontór, Škvoreckýnél Hercule Potarot szerepel. Benyovszky az interikonikus jelsorokba vesző ősalakot elhallgatott, de

odaértett interpretánsként határozza meg. Eva Bešťáková regényének elemzése a nyelvi maszkok, álnevek és a teatralitás szempontjából tovább gazdagítja a Poirot-utótörténetek láncolatát. Az utolsó tanulmány gróf Benyovszky Móric alakjának irodalmi és kultúrtörténeti megformálásával foglalkozik a név, nyelv, identitás klasszikus háromszögéből kiindulva, s bemutatja, hogyan misztifikálódik, illetve válik a populáris kultúra részévé.

A *Fordított névsorolvasás* innovatív, gondolatébresztő szakmunka, mely mind a tudományos közösség, mind a tágabb értelemben vett olvasóközönség figyelmére számot tarthat.

Csehy Zoltán

Zsadányi Edit: Megszólal az alárendelt? A kiszolgáltatottak történetmondása 20–21. századi irodalmi művekben. Budapest, Balassi Kiadó, 2025, 375 p.

Az alárendeltek hangjának irodalmi reprezentációival foglalkozó monográfia Gayatri Chakravorty Spivak subaltern-konceptiójából indul ki; a subaltern magyar megfelelője a címben és az alcímben szereplő „alárendelt”, illetve „kiszolgáltatott”, de a kötetben szinonimaként az alávetett, a kirekesztett fogalma is felmerül. Spivak rámutatott arra, hogy az alárendelt nevében megszólalók magának a fölérendelt nyelven megszólalni nem tudó alárendeltnek a hangját akaratlanul is elnyomják. Spivak koncepciójának kiindulópontja a történelem subaltern kutatása, mely az elnyomottak helyzetét alternatív források segítségével, illetve a hagyományos források másfajta értelmezésével igyekszik feltárni.

Zsadányi Edit a subalternkonceptiót irodalmi szövegek értelmezésének alapjává teszi, és feminista, illetve narratológiai elméleti alapokkal társítja. Az alapos, átgondolt, bőséges magyar és külföldi szakirodalomra támaszkodó könyv három fejezetre oszlik. Az első fejezet a subaltern elméleteit, illetve a subalternkonceptió irodalmi alkalmazhatóságát tárgyalja, s egy